

جستاری در باب عملکرد گودال باغچه و بررسی نگرش های آن در ایجاد پایداری معماری خانه های کویر

میلاد خدارحم^{۱*}، عبدالحسین شاهکار^۲

^۱دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)، (Email: Milad_khodarahm@hotmail.com)

^۲دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)، (Email: Abdshahkar@yahoo.com)

چکیده

معماری سنتی ایرانی در منطقه کویر، با هدف احترام به طبیعت و ایجاد سازش با این اقلیم، در تعامل با فضای باز ساخته شده اند. به عبارتی رعایت الگوهای پر و خالی، و نیز توجه به خلق فضاهای باز در طراحی و ساخت خانه ها، منطبق با فرهنگ هماهنگی با شرایط آب و هوایی، اساس کار معماران در این اقلیم بوده است. یکی از این فضاها، گودال باغچه است، که بخشی از فضای باز حیاط مرکزی خانه بوده، و در عمق ساخته می شده است. هدف از انجام این پژوهش، بررسی عملکرد گودال باغچه و نگرش های موجود در ابداع آن، در جهت فهم چگونگی تحقق پایداری در معماری کویر، می باشد. این پژوهش که با روش کتابخانه ای، اسنادی و مطالعه پیرامون پژوهش های انجام شده در این باب صورت گرفته، بیانگر آن است که عوامل اقلیمی، فرهنگی، اقتصادی در ایجاد خرده اقلیمی از طریق فضای باز با نام گودال باغچه موثر بوده است.

واژگان کلیدی: گودال باغچه، اقلیم، فضای باز، کویر، پایداری

مقدمه

معماری سنتی ایران متشکل از ترکیب معنادار فضاهای پر و خالی (فضاهای باز و بسته) است. در معماری سنتی ایران فضای باز و بسته آنچنان در هم تنیده و به هم پیوسته اند که هر کدام دیگری را تعیین می کنند و به جرات می توان گفت غنای معماری سنتی، مرهون فهم درست و تلفیق مناسب این دو فضا است (احمدی، ۱۳۸۸). نکته قابل توجهی که در معماری خانه های سنتی کویر مشهود است، آن است که فضاهای باز علاوه بر ایفای نقش عملکردی خویش، به عنوان شکل دهنده و هویت بخش فضاهای بسته و پر نیز می باشند، و این دو فضا کالا در تعامل با یکدیگر عمل می کنند. گودال باغچه، فضای بازی است که بخشی از حیاط مرکزی بوده و به ارتفاع یک طبقه پایین تر از آن قرار گرفته، و دو عامل آب و گیاه در انجام نقش آن جهت ایجاد پایداری، نقشی اصلی دارند. ایجاد فضای خنک، بدون بهره گیری از سیستم های مکانیکی، و تنها با استفاده از همان اقلیم و مصالح در جهت هماهنگی با طبیعت منطقه، شاهکاری در معماری و از درایت و کیاست معماران دل کویر بوده است. این در حالی است که، از بین رفتن ارتباط بین مسکن و محل زندگی با طبیعت، موجب عدم تعلق

به مکان و ایجاد بی هویتی در معماری معاصر گشته است. توجه به این مسئله از بعد روانی (نیاز به ایجاد رابطه انسان با طبیعت در جهت تحقق آرامش روحی و روانی افراد در دنیای پر تنش امروز) و نیز، تاکید بر مسئله بحران انرژی در عصر حاضر و نیاز به ایجاد پایداری در ساخت و ساز، لزوم بازنگری و بازآفرینی نقش و کارکرد اقلیمی فضاهای باز را در معماری معاصر، ضروری می نماید. لذا پژوهش حاضر سعی در پاسخگویی به سوالات ذیل دارد:

(۱) گودال باغچه دارای چه مفاهیم و مضامینی است؟

(۲) وجود چه نگرش هایی در ایجاد فضای باز از طریق گودال باغچه در دل معماری کویر، با هدف پایداری محیط نقش داشته است؟

مبانی نظری

تعامل معماری و طبیعت با ایجاد فضای باز

فضای باز در معماری سنتی ایرانی نقش مهمی را بازی می کرده، و در بسیاری از موارد عامل شکل دهنده به معماری در تعامل فضاهای بسته و باز بوده است. در این باب نظریات مختلفی وجود دارد که به بررسی آن ها خواهیم پرداخت.

انسان، چیزی است در میان چیزها، او در میان کوه ها و صخره ها، رودها و درختان زندگی می کند، او آن ها را به کار می گیرد و باید آن ها را بشناسد. انسان به علاوه با نظم کیهانی (مسیر حرکت خورشید و چهار جهت اصلی) زندگی می کند. انسان با نور زندگی می کند و خود را با آن تنظیم و همساز می کند. او با ضرب آهنگ روز و شب، با فصل ها و در تاریخ زندگی می کند (شولتز، ۱۳۸۸). وی معتقد است، "انسان به عنوان موجودی زیست شناختی بخشی از طبیعت بوده و طبیعت واقعیت عینی است که خارج از آگاهی انسان وجود دارد. انسان می تواند بر طبیعت چیره شود بدون آن که خود را از آن جدا و منزوی سازد" (همان). بر این اساس با نگاه و دقیق تر شدن به معماری سنتی ایرانی، شاهد تعامل معماری و طبیعت بدون ضربه بر آن می باشیم. در معماری ایرانی، نور خورشید بسیار زیبا، انتزاعی و همچنین کنترل شده با تاملی خاص، هر جا که لازم است به داخل فضاها کشانده می شود و هر جا که غیر ضروری است با استفاده از